

ПРЕДГОВОР

Само неуки и неразумни људи могу сматрати да је прошлост мртва и непролазним зидом одвојена од садашњице. Истина је, напротив, да је све оно што је човек некад мислио и осећао и радио нераскидиво уткано у ово што ми данас мислимо, осећамо и радимо. Уносити светлост научне истине у догађаје прошлости, значи служити садашњости.

Иво Андрић

Прво издање књиге *Срби Босна и Херцеговина у XIX веку – борба за слободу и уједињење* појавило се у пролеће 2018. године. Током јула и августа исте године, на основу ње, београдски лист *Политика* објављивао је фељтон. На Крстовдан, 27. 9. 2018, књига је представљена у крипти храма Светог Саве, где су о њој говорили Ненад Кецмановић, Мило Ломпар и Милош Ковић. Наишла је на добар пријем код читалаца и почетком 2025. године издавачка кућа Cate-na mundi објавила је једанаесто издање.

Многи читаоци су ми саопштавали своје утиске о овој књизи, од којих би издвојио неколико најчешћих. Први су истицали да им је после читања постало много јасније шта се српског народу последњих деценија догађа и због чега. Други су уочили да се у дејтонској Босни и Херцеговини води политика по узору на Калајеву из времена Аустроугарске и да им се чини да се мало тога променило у односу на период од пре више од једног века. Неки су указали и

на занимљиву чињеницу да највећи број високих представника долази управо са територије бивше Аустроугарске. Трећи су истицали да су из књиге сазнали много нових чињеница, поткрепљених историјским изворима и радовима истакнутих историчара, као и да је књига написана на приступачан начин, те да су је прочитали у целини, иако има преко седам стотина страница.

Ослушкујући и уважавајући реакције читалаца, одлучио сам да објавим нову књигу под насловом *Срби Босне и Херцеговине под аустроугарском управом (1878–1918)*. Замисао је била да ово издање буде мањег обима, али да јасно и квалитетно обради све кључне догађаје тог периода. Текст о првој половини аустроугарске управе (крајем XIX века) изложен је сажетије, док је написан нови текст о другој половини (почетак XX века).

После основног текста књиге следи додатак са портретима српских народних првака и изворним документима из времена аустроугарске управе, те новински натписи и фотографије везане за Сарајевски атентат и антисрпске погроме који су потом уследили. Велику благодарност дугујем ауторима тематских изложби који су ми уступили материјале за додатак ове књиге: Александри Пијук Пејчић (*Дани безвлашћа у Сарајеву након априлског 1914. године*), Милошу Војиновићу (Фотографије: *Гаврило Принцип и Млада Босна*) и Бојану Стојнићу (*Млада Босна и Сарајевски април*), те колеги Боривоју Милошевићу за материјале из његове архиве.

Ову књигу, као и неколико претходних, посветио сам професору Светозару Ст. Душанићу, који ме је 80-их година XX века подстицао да се посветим писању о историји нашег завичаја. Тада о томе нисам озбиљније размишљао, а сада сам му неизмерно благодаран на савету који ми је дао и на упорности са којом је на томе инсистирао. Једна од књига написаних из завичајне историје, као што сам већ написао, имала је двоцифрен број издања, а две (у издању Завода за уџбенике и наставна средства Републике Српске) награђене су на претходна два Међународна сајма књиге у Бањој Луци – књига *Ушмељивачи Републике Српске на прелазу из XIX у XX век* је 2024. године добила награду „Ступље“ (за „његовање српске традиције и

православне духовности“), а 2025. године књига *Босна које више нема* награду „Моштаница“ (за издавачки подухват године).

Огромну благодарност изражавам најстаријим српским издавачима, који су заједно објавили ову књигу. За мене је била велика част када су Српска књижевна задруга (основана 1892) из Београда и СПКД Просвјета (основана 1902) из Бање Луке раније објавили по једну моју књигу, а сада сам почаствован што ову нову заједнички објављују.

Београд, 11. децембар 2025.

Јован Б. Душанић – Липљански
dusanic@gmail.com

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
БЕРЛИНСКИ КОНГРЕС И ОКУПАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ.....	9
Балканска политика Хабзбуршке монархије	9
Берлински конгрес	12
Окупација Босне и Херцеговине	15
Посебан начин управе у Босни и Херцеговини	19
Политички, војни и економски циљеви окупације	21
Верска и социјална структура становништва	23
Експлоатација природних ресурса	27
АУСТРОУГАРСКА УПРАВА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ	29
Завади па владај	29
Некрунисани краљ – остварење младалачке амбиције	31
Отежавање контаката Срба са две стране Дрине	38
Спутаване српске националне свести	45
Опструкција зближавања православаца и муслимана	57
Фаворизовање католика-језуита	71
Покушај потчињавања властима православне цркве	76
Покушаји стварања босанске националне идеологије	83
Покрет Срба за црквено-школску аутономију	96

Регулисање питања црквено-школске аутономије	116
Интензивирање политичке активности и анексија	121
Смена генерације српских народних вођа	127
САРАЈЕВСКИ АТЕНТАТ И ПРВИ СВЕТСКИ РАТ	131
Сарајевски атентат	132
Антисрпски погроми	139
Први светски рат	149
Резултати четрдесетогодишње аустроугарске управе	160
УМЕСТО ПОГОВОРА: СРБИЈА КАО ПРИМЕР	165
ДОДАТАК: Документи, шtamпа, портрети	179
Списак коришћене литературе	247
Белешка о аутору	251